

The command of the interned Army of the Ukrainian People's Republic tried in various ways to minimize the consequences of the demoralization of the part of the soldiers; however, some of the interned people were still tempted by the promises of the Bolsheviks and returned to Soviet Ukraine. For those who stayed in the camp, production workshops were created, which continued their activities after the abolition of the camp (in them a rather large group of ex-interned continued to work in a civilian position).

Key words: interned, camp, elder, Sthalkovo, amnesty, repatriation, Ukrainians.

Дата надходження статті до редакції: 22.04.2018.

УДК 325.8(5-11)(=111)

Галина Саган

УКРАЇНЬКА ДІАСПОРА В КИТАЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ

У статті вказано на основні історичні етапи появи українців на китайських теренах, виокремлено причини переселення наших співвітчизників на Далекий Схід, висвітлено їхнє громадське та суспільне життя в Піднебесній, зазначено чинники рееміграції з Китаю до інших країн. Також розкрито тенденції до відродження діаспорного життя українців в Китаї на початку XXI ст., яке після Другої світової війни припинило існування.

Ключові слова: українці Китаю, українська діаспора в Китаї, українські переселенці на Далекому Сході.

Присутність українців на китайських землях має давню і цікаву історію. Нині українська громада в КНР перебуває на етапі становлення та формування діаспорного життя. Серед українських громадян, які зараз проживають на території КНР, переважають особи, що прибули до Китаю з метою працевлаштування та навчання. Станом на січень 2017 р. на консульському обліку Посольства України в КНР перебуває 540 осіб (25 % — студенти, 15 % — працівники за контрактом, 60 % — дружини та діти китайських громадян). Більшість цих осіб проживають у Пекіні та Гуанчжоу, а також Спеціальному автономному районі Сянган (Гонконг)¹.

За неофіційними даними, українців в Китаї понад 5 тис.² І хоча це ще не та кількість, яка може гарантувати розгортання активного діаспорного життя, та з кожним роком українців в Китаї стає дедалі більше і вони все динамічніше гуртуються

та створюють національні інституції. Інші дані про кількість осіб українського походження наводить сучасний китайський українознавець професор Хе Жунчана. Він стверджує, що в Китаї на кінець 90-х років ХХ ст. проживало понад 20 тис. осіб українського походження і всі вони цілком асимілювалися й інтегрувалися в суспільне життя цієї країни³.

Питання, що порушуються у цій статті, частково були предметом вивчення українських та іноземних науковців, котрі вивчали історію українських переселенців на Далекому Сході у першій половині ХХ ст. Одним з перших дослідників гуртування українців на Далекому Сході був діаспорний вчений І. Світ, який сам брав участь і організовував діаспорне життя в Китаї. Його праці започатковують історіографію порушеної проблематики⁴. Грунтовне вивчення зазначених

¹ Українці у Китаї. Офіційна сторінка Посольства України в Китаї. Режим доступу: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>

² Як живуть українці у Китаї / Інтернет-газета 20 хвилин. Режим доступу: <https://te.20minut.ua/lyudi/yak-zhivut-ukrayintsi-u-kitayi-10516701.html>

³ Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. К.: Видавничий дім «Альтернатива», 1999. Т. 15. С. 306.

⁴ Світ І. Український Національний Дім в м. Харбін: Півтора року життя УНД. 14.11.1933 — 14.6.1935 Українська Видавнича Спілка, Харбін, 1936. — 84 с. (Бібліотека газ. «Маньдзурський Вістник», ч. 3); Світ І. Український потенціал в Азії. Українці у вільному світі. Ювілейна кни-

питань здійснив сучасний дослідник М. Посівнич, який, зокрема, досліджував діяльність ОУН у далекосхідному регіоні⁵. Також варто згадати істориків В. Євтуха, А. Попока, В. Трощинського та А. Шевченка, які одними з перших у незалежній Україні почали вивчати питання української розпорошеності по всьому світові⁶. Представлений нами аналіз зроблено на основі вивчення матеріалів Посольства України в КНР, інтернет-газет українських громад в Китаї та світі, спогадів переселенців з України тощо.

Мета статті полягає в тому, аби виокремити основні аспекти історичного минулого української присутності на китайській землі, окреслити процес відродження діаспорного життя українців в Китаї на сучасному етапі.

Вперше українці на китайських теренах з'явилися в рамках становлення відносин Росії з Китаєм, які було започатковано в першій чверті XVII ст. Українці тоді входили до складу російського посольства, релігійних і торгових місій тощо. Після укладення 1689 р. між Російською державою і Китаєм Нерчинського договору в Пекіні було відкрито постійну духовну православну місію, що мала задовольняти духовні потреби «російської сотні» (так у договорі іменувалися піддані російського царя, полонені маньчжурами під час нападу 1685 р. на російське укріплення Абазин; нині це територія біля м. Благовещенськ Амурської обл., РФ). Серед персоналу цієї місії, у тому числі її очільниками були й українці. Зокрема, першим головою місії (з 1716 р.) був архімандрит Іларіон (Лежайський, родом з Чернігова), другим (з 1729 р.) — архімандрит Антоній (Платковський), третім (з 1735 р.) — архімандрит І. Трусов, четвертим (з 1743 р.) — архімандрит Гервасій (Ленцовський,

випускник Київської академії), сьомим (з 1768 р.) — архімандрит Микола (Цвіт), восьмим (з 1794 р.) — архімандрит Софроній (Грибовський; багато дослідників вважають його першим російським істориком Китаю), одинадцятим — архімандрит В. Морачевич.

Вагомий внесок у вивчення Китаю зробили український історик та археограф М. Бантиш-Каменський, котрий упорядкував збірник документів «Дипломатическое собрание дел между Российским и Китайским государствами с 1619 по 1792 год» (1882), український синолог і мандрівник Юрій Тимківський — автор «Путешествия в Китай через Монголию 1820 и 1821 гг.» (1824). Тривалий час імператорським послом у Пекіні був талановитий дипломат Іван Коростовець, родом з Чернігівщини. З 1819 р. до 1832 р. у Пекіні працював український лікар, випускник Петербурзької медико-хірургічної академії Йосип Войцехівський, який особливо відзначився у боротьбі з епідеміями холери. Ще за його життя китайці поставили йому в Пекіні пам'ятник (1829)⁷.

Наприкінці XIX ст. у складі російських місій українці почали більшими чи меншими групами прибувати в північно-східну частину Китаю — Маньчжурію. Початок цього процесу пов'язаний з будівництвом Східно-Китайської залізниці (СКЗ), яку відповідно до угоди з Китаєм прокладала Росія. Можливість доброго, як на ті часи, заробітку на будівництві приваблювала туди величезну кількість населення з Російської імперії. Однією з найбільших за чисельністю етнічних груп були українці, які переселялися як з України, так і з інших територій Російської імперії, зокрема з близького до Маньчжурії далекосхідного Зеленого Клину, більшість жителів якого становили вихідці з України. Найбільша кількість українських поселенців осіла в місті Харбіні.

Поступово в Маньчжурії налагодилося українське громадське життя, яке мало культурно-просвітницький характер. Воно концентрувалося навколо культурних осередків і гуртків, що виникали вздовж Східно-Китайської залізниці. На базі одного з таких гуртків у 1907 р. постала перша в Маньчжурії українська організація — Український клуб. Він мав просвітницькі цілі: пробуджувати серед українського громадянства інтерес до рідного краю, сприяти пізнанню рідної історії, літератури, музики, а також матеріально допомагати своїм членам. Найактивнішими

га Українського Народного Союзу: 1894–1954 рр. Джерзі Ситі, Н.-Дж., 1954. С. 263–269; Світ І. Українсько-японські взаємини 1903–1945: Історичний огляд і спостереження. Нью-Йорк: Українське історичне товариство, 1972. Мемуаристика, Ч. 3. 372 с.; Sweet I. The Problem of Nationalities in Soviet Asia / I. Sweet // *Ukrainian Quarterly*. New York, 1952. Vol. IX.

⁵ Посівнич М. Деякі аспекти діяльності організації українських націоналістів на Далекому Сході // *Український визвольний рух: наук. зб. Л.*, 2005. Збірник 5. С. 118–130; Посівнич М. Діяльність ОКН на Далекому Сході (1934–1944). Режим доступу: <http://azov.org.ua/diyalnist-oun-na-dalekomu-sxodi-1934-1944/>

⁶ Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. К.: Видавничий дім «Альтернатива», 1999. Т. 15. 350 с.; Євтух В.Б., Трощинський В.П., Попок А.А. Закордонне українство. К., 2005; Попок А.А., Трощинський В.П. Китай [Електронний ресурс] // *Енциклопедія історії України*. Т. 4: Ка–Ком / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2007. 528 с.: іл. Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Kytaу0>; Попок А.А. Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії. К., 2004. 245 с.

⁷ Попок А.А., Трощинський В.П. Китай [Електронний ресурс] // *Енциклопедія історії України*. Т. 4: Ка–Ком / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2007. 528 с.: іл. Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Kytaу>

його діячами були С. Кукуруза, Ф. Тоцький, Ю. Юрченко та ін.⁸

Українське національне життя в Маньчжурії розвивалося нерівномірно. До 1917 р. воно мало винятково культурно-просвітницьку спрямованість і концентрувалося в Українському клубі в Харбіні та драматичних гуртках, що виникали в українських поселеннях, розташованих уздовж залізниці. У 1917–1921 рр. культурно-просвітницька діяльність (відкриття української початкової школи, української гімназії, української православної парафії, спорудження Українського національного дому) поєднувалася із політичною (створення й діяльність Маньчжурської окружної ради та Українського консульства в Харбіні, налагодження контактів із Києвом та участь у далекосхідних українських з'їздах тощо).

Українське консульство в Харбіні діяло у 1918–1919 рр. Його очолював П. Твардовський, який навесні 1918 р. як командир українських військових частин прибув із Харбіна до Києва, а восени того ж року повернувся назад, одержавши від українського Міністерства закордонних справ повноваження представляти інтереси України в Маньчжурії. Ці повноваження визнав народний комісар закордонних справ більшовицької Росії Г. Чичерін⁹.

Після прибуття в Харбін П. Твардовський вів переговори з представниками командування Антанти щодо створення українських військових частин на Далекому Сході, брав постійну участь в українському громадському житті, розпочав реєстрацію українців, які бажали отримати українське громадянство тощо. Діяльність П. Твардовського викликала вороже ставлення з боку російських дипломатів, багато з яких працювали в Китаї ще за царських часів. Вони звернулися до управляючого СКЗ генерала Д. Хорвата з вимогою заарештувати «самозванця-консула» й усунути його з Маньчжурії. До арешту не дійшло, але П. Твардовський змушений був залишити Харбін.

У липні 1917 р. в Харбіні на хвилі загального піднесення національно-визвольної боротьби народів після повалення царизму в Росії була заснована Маньчжурська окружна рада — центральна громадсько-політична установа українців у Маньчжурії. Раду очолив І. Мозолевський, заступниками голови стали П. Твардовський та С. Кукуруза, писарями — А. Довганюк та М. Юрченко, скарбником — С. Головка. Рада організовувала свою роботу в 4 секціях: культурно-освітній, агітаційно-політичній, військовій та фондовій. Культурно-просвітню діяльність

Рада поєднувала з політичною, яка з часом стала превалюючою. У лютому 1918 р. Раду очолив А. Радіонов. Ця організація одержала з Києва право на реєстрацію українців та видачу посвідчень про їхнє українське громадянство¹⁰.

У 1920-х рр. кількість українців у Харбіні збільшилася за рахунок політичних емігрантів з України, Сибіру та Далекого Сходу, які прагнули увійти в контакт з українцями, котрі вже проживали в Маньчжурії, щоб спільно працювати в межах створених там організацій. Але під впливом успіхів більшовиків, поразки УНР і ЗУНР, а також розпаду сибірської влади більшість діячів української спільноти охолола до громадської праці. Частина українців, щоб зберегти робочі місця на залізниці, оформила свої паспорти через радянське консульство в Харбіні, дехто прийняв китайське громадянство.

Ситуацію погіршували несприятлива політична кон'юнктура та вкрай недружнє ставлення китайської влади, яка у 1921 р. з огляду на зближення з Москвою припинила існування Маньчжурської окружної ради. У 1923 р. в Маньчжурії закрили й інші українські організації, а пізніше навіть конфіскували будинок і майно Українського клубу. Внаслідок цього українське громадське життя в Маньчжурії в 1920-х рр. стало занепадати. 1924 р., згідно з Мукденським договором, Китайська Чанчуньська (Харбінська) залізниця перейшла у спільне китайсько-російське управління. Це змусило значну кількість українців задля збереження місця своєї праці на залізниці прийняти радянське громадянство, що призвело до майже цілковитого занепаду українських організацій. Від 1926 до осені 1931 р. «Просвіта» була єдиною активною суто національною організацією на всьому Далекому Сході.

Проте у вересні–грудні 1925 р. все ж таки виходив тижневик «Українське життя». Він друкувався в японській друкарні з метою уникнення цензурування та контролю з боку китайських властей. Після захоплення Японією північно-східного Китаю і утворення там 1932 р. васальної держави Маньчжоу-Го в Харбіні значно посилювався вплив японських кіл. 15 листопада 1933 р. українській громаді було повернуто Український дім, де вона знову могла організовуватися для повноцінного громадського життя¹¹.

Далекий Схід, як місце компактного проживання українців, у 30-ті роки ХХ ст. потрапив у поле зору лідерів ОУН. На їхню думку, активна організаційна діяльність серед українців діаспори мала сприяти подальшій розбудові Української держави. Саме на Далекому Сході були умови

⁸ Кухаренко Р. Українці в Китаї // Міграція. Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-china/>

⁹ Там само.

¹⁰ Попок А.А., Трощинський В.П. Китай...

¹¹ Кухаренко Р. Українці в Китаї // Міграція. Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-china/>

для створення ще одного самостійницького центру. На початку 1930-х рр. провідник ОУН Євген Коновалець почав приділяти особливу увагу подіям на Далекому Сході. Він зумів перекопати японський генштаб у тому, що Україна має виняткове політично-стратегічне та економічне значення в контексті розв'язання східної проблеми. Також Є. Коновалець намагався впливати через Японію на політику Німеччини у Східній Європі. Заходами Є. Коновальця у 1937 р. були видані японською та китайською мовами книги про Україну.

Свого часу діяльність ОУН на Далекому Сході досить ґрунтовно дослідив львівський історик Микола Посівнич¹². Матеріалами для написання його праці стали спогади відомих діячів ОУН — Григорія Купецького, Володимира Стахова, Миколи Капустянського, Дмитра Андрієвського, Романа Малащука, Євгена Ляховича та Юрія Бойка. У результаті проведеного дослідження М. Посівнич дійшов висновку, що у своїй діяльності Організація Українських Націоналістів на Далекому Сході проводила незалежну політичну лінію, спираючись передусім на власні сили. У взаєминах між ОУН та Японією на Далекому Сході М. Посівнич виділив п'ять періодів, які характеризували й активна співпраця, й протидія, й нейтралітет. Перший припадає на 1930–1934 рр., коли відбувалося налагодження офіційних зв'язків; другий період — 1934 — літо 1939 р.: розгортання найактивнішої співпраці в боротьбі проти комунізму; третій — осінь 1939 — січень 1942 р.: протидія з боку японської адміністрації діяльності українським установам і організаціям, які перебували під контролем ОУН; четвертий — літо 1943 — весна 1944 р.: намагання японської влади підпорядкувати українські структури російській еміграційній організації та використати українців у власних інтересах; п'ятий — травень 1944 — серпень 1945 р.: домовленість про ведення спільної боротьби проти комунізму та про не ведення ворожої діяльності щодо однієї із сторін. М. Посівнич аргументовано стверджує, що праця членів ОУН серед українців на Далекому Сході дала значні результати, зважаючи на те, що там діяла обмежена кількісно група без значної політичної та фінансової допомоги¹³.

Проте першим дослідником українського життя на Далекому Сході та в Азії можна вважати Івана Світа (1897–1989) — українського історика, економіста та журналіста. Він не тільки вивчав, але понад тридцять років сам був безпосереднім

творцем діаспорного життя українців на Далекому Сході. Головною працею І. Світа є мемуари «Українсько-японські взаємини»¹⁴, яка базується на його особистих спостереженнях, нотатках в щоденнику за 1929–1946 рр., листуванні, численних виписках з тогочасної місцевої преси, архівних матеріалах (зокрема, нотатках архіву Українського консульства в Харбіні тощо), мемуарній та науковій літературі, зібраних переважно в 1920–1945 рр. І. Світ описує громадсько-політичне, економічне та культурне життя організованих українців Далекого Сходу на тлі тогочасної політично-економічної ситуації та ставленні до українців японських офіційних кіл. Кожен згаданий автором факт або подія підтверджується посиланням на відповідні документи та джерела¹⁵. Також є чимало інших праць І. Світа, які висвітлюють різні сторони історії перебування українців на Далекому Сході¹⁶.

Вихідців з України вирізняла духовність, яка стала для них моральним виправданням життя в еміграції: спочатку в Китаї, пізніше у США та інших країнах. Дехто з діячів отримав можливість повернутися до своїх антагоністичних настроїв і суперечок з тими, хто висловлював примиренську позицію або нетерпимість до радянського устрою. Це сприяло активізації суспільно-політичної діяльності українців у Канаді й США: розподіленню на партії та рухи, появи газет, журналів та іншої друкованої продукції. Багато хто з емігрантів до кінця днів відчував ностальгію за залишеною Україною. Відірвані від Батьківщини географічно, українці зберігали з нею духовний зв'язок. Аналіз діяльності української спільноти у вказаному регіоні свідчить про те, що українці поступово відходили до іншого світу, так і не зрадивши своїх культурних і духовних цінностей¹⁷.

¹⁴ Світ І. Українсько-японські взаємини 1903–1945: Історичний огляд і спостереження. Нью-Йорк: Українське історичне товариство, 1972. Мемуаристика, Ч. 3. 372 с.

¹⁵ Сенік Я. Іван Світ про українців Далекого Сходу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Вип. 11. Національний університет «Острозька академія». Острог, 2008. С. 355–365.

¹⁶ Світ І. Український потенціал в Азії. Українці у вільному світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу: 1894–1954 рр. Джерзі Сіті, Н.-Дж., 1954. С. 263–269; Світ І. Український Національний Дім в м. Харбіні: Півтора року життя УНД. 14.11.1933 — 14.6.1935. Українська Видавнича Спілка, Харбін, 1936. 84 с. (Бібліотека газ. «Маньдзурський Вістник», ч. 3); Світ І. Зелена Україна: короткий історичний нарис українського політичного і громадського життя. Видано коштом громадянина 362 Володимира Вольного. Нью-Йорк — Шангаї: Т. Омельченко, Ю. Тищенко, 1949. 32 с. (Науково-дослідчий Інститут Зеленої України під керівництвом Івана Світа, ч. 1); Sweet I. The Problem of Nationalities in Soviet Asia. Ukrainian Quarterly. New York, 1952. Vol. IX.

¹⁷ Українці у Китаї. Офіційна сторінка Посольства України в Китаї. Режим доступу: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>

¹² Посівнич М. Деякі аспекти діяльності організації українських націоналістів на Далекому Сході. Український визвольний рух: наук. зб. Л., 2005. Збірник 5. С. 118–130.

¹³ Посівнич М. Діяльність ОКН на Далекому Сході (1934–1944). Режим доступу: <http://azov.org.ua/diyalnist-oun-na-dalekomu-sxodi-1934-1944/>

Загалом матеріальне та, в ширшому плані, соціальне становище великої частини українців у Маньчжурії було кращим за життя українських емігрантів у більшості інших країн. У США й Канаді українцям потрібно було пристосовуватися до порядків народів, що мали іншу культуру й перебували в цілому на вищому щаблі соціально-культурного розвитку. У Маньчжурії ж перші українські поселенці самі були піонерами культурної та економічної розбудови краю, що суттєво впливало як на психологічний стан, так і на стосунки між народами.

Під час війни, яку вела Японія на території Китаю, радянські громадяни поступово поверталися до СРСР, а російські емігранти виїздили до інших країн. Поза Маньчжурією українські громади в Китаї 1920–1940-х рр. були в Шанхаї, Тяньцзіні й Ціндао. Організоване українське життя в Маньчжурії перестало існувати в 1945 р. зі вступом Радянської армії, а в інших частинах Китаю — на початку 1949 р., після падіння гомінданівської й встановлення комуністичної влади. Більшість українців у Маньчжурії була заарештована й вивезена до СРСР. Членів українських громад Тяньцзіня, Ціндао та Шанхая трьома групами евакуювали на острів Формоза (Тайвань) та на Філіппіни. Невдовзі вони переїхали звідти до Австралії, Аргентини, Канади і США. Координацією евакуації українців з Китаю та ліквідацією українських організацій з осені 1948 до лютого 1949 р. займався І. Світ. Також ним було організовано переведення української книгозбірні до Аргентини, а архіву — до США¹⁸.

1948 р. був останнім у житті організованого українства в Китаї, бо в січні–березні 1949 р. відбувалася евакуація всіх українців, які виїхали трьома групами на Філіппіни (о. Самар), де мали знайти тимчасовий притулок понад 7 тис. біженців з Китаю. У Шанхаї залишилось на той час близько 20 українців, які з різних причин не могли або не хотіли вирушати в невідомі краї. Це були переважно старі й хворі люди.

У зв'язку з політикою зближення між СРСР та Китаєм після проголошення КНР у 1949 р. участь УРСР у ній стає системною та цілеспрямованою, що виявлялось у навчанні у вищих школах України китайських студентів, обміні науковими, письменницькими та мистецькими делегаціями, допомозі з боку України в розбудові економіки Китаю.

У 1958 р. Україна постачала устаткування для будівництва майже 100 промислових підприємств у КНР. 1957 р. в Києві було відкрито інтернат з китайською мовою навчання;

¹⁸ Сенік Я. Іван Світ про українців Далекого Сходу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Вип. 11 / Національний університет «Острозька академія». Острозь, 2008. С. 357.

1958 р. започатковано відповідну спеціалізацію у Львівському університеті. У той час і пізніше в китайських перекладах з'явилися поезії Т. Шевченка (ще 1912 р. в газеті «Мінсінг Жибао» письменник Чжоу Цзожень розповів про життя і творчість великого Кобзаря; 1934 р. в Китаї вперше були опубліковані твори Т. Шевченка), І. Франка, Лесі Українки (вперше — у 1921 р., вдруге — у 1948 р. до 35-ліття від дня смерті славетної поетки). 1956 р. в Китаї широко відзначили 100-річчя з дня народження І. Франка, а 1961 р. — вшанували 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка.

У період різкого погіршення радянсько-китайських відносин (кінець 1960-х — середина 1980-х рр.) у Китаї були перекладені й опубліковані праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1972) та книга П. Шелеста «Україно наша Радянська» (1974). 1979 р. після візиту в Китай трьох українських вчених із західної діаспори — Богдана Боцюркова, Бориса Левицького та Петра Потічного — зав'язалися контакти китайських науковців з українознавцями Заходу.

Із проголошенням державної незалежності України (1991) та встановленням українсько-китайських дипломатичних стосунків у Китаї помітно зросло зацікавлення українознавчими студіями. Вони провадяться, зокрема, в університетах Харбіна, Пекіна, Нанкіна, Шанхая та деяких академічних інститутах. Після перерви відновив роботу Центр вивчення України Уханського університету (створений ще в 1960-х рр.). Інститут лексикографії Хеїлунгтянського університету в Харбіні з допомогою Канадського інституту українських студій Альбертського університету підготував і видав у Пекіні «Українсько-китайський словник». У планах цього вишу — випуск китайсько-українського навчального словника, граматики української мови, самовчителя української мови для китайців, книги про визначних діячів української культури тощо¹⁹.

Нині українці їдуть у Китай здебільшого тимчасово — заробити, помандрувати, реалізувати себе, зазначає керівник відділу культури, інформації і туризму компанії з розвитку китайсько-української співпраці «Український дім» у Пекіні Яна Шуляк²⁰. За офіційними даними Посольства України в КНР, у 2015 р. самих тільки студентів у Китаї було близько 2 тис. Власне студенти стали ініціаторами створення перших інституцій українців Китаю. Так, українські студенти пекінських університетів за активної підтримки Посольства України в КНР у квітні 2014 р. створили Асоціацію

¹⁹ Кухаренко Р. Українці в Китаї // Міграція. Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-china/>

²⁰ Як живуть українці у Китаї / Інтернет-газета 20 хвилин. Режим доступу: <https://te.20minut.ua/lyudi/yak-zhivut-ukrayintsi-u-kitayi-10516701.html>

українських студентів та випускників китайських університетів. Завданням цієї Асоціації було декларовано гуртування та налагодження контактів між українськими студентами. І не тільки між самими студентами, що навчаються в різних університетах та містах Китаю, але й між ними та університетами, професійними спілками, китайськими й українськими компаніями та іншими потрібними студентам організаціями та осередками.

Функціонування Асоціації відбувається у таких напрямках: організація різноманітних заходів та культурного життя студентів; координація співпраці між Посольством, бізнес-середовищем та студентами; сприяння отриманню студентами додаткової освіти у різних сферах; вирішення проблем студентів із залученням студентського колективу; підтримка студентів в організаційних структурах університетів; посилення взаємодопомоги студентів з різних університетів та міст; допомога студентам у пошуку стажування, роботи та професійної самореалізації. При навчанні у магістратурі та докторантурі — допомога в пошуку видатних наукових керівників; створення комплексних умов підробітку (перекладацька платформа, організаційна діяльність у різноманітних заходах тощо).

У рамках Асоціації передбачаються різні форми заходів: тематичні зустрічі з питань студентського життя; культурні заходи в регіонах Китаю, у тому числі в місцях проживання студентів; встановлення контактів з представниками українських наукових та освітніх, а також бізнес-структур, що перебувають в Китаї; консультації з правових та консульських (візових) питань у Посольстві та консульствах України в КНР; зустрічі з представниками офіційних делегацій України; участь в офіційних заходах, що проводять Посольство та консульства України в КНР; організація спільних поїздок Китаєм; створення інтернет-платформи з координації щодо підробітку та обміну досвідом; ярмарок можливостей стажування у провідних компаніях Китаю; інші заходи (за пропозиціями студентів)²¹.

З початком військового конфлікту на сході України багато співвітчизників (переважно молоді) приїхало в Піднебесну підзаробити грошей: викладати англійську мову дітям, працювати моделями, танцюристами, зніматися у фільмах, рекламі тощо. Китай зацікавлений у тому, аби до них приїжджала українська молодь. З 2017 р. країна пропонує низку грантів на отримання повної або часткової оплати навчання та проживання в Пекіні для іноземних студентів. Зацікавлені кандидати можуть подавати документи на стипендію

через освітні установи Пекіна або через посольства Китаю в Україні. Розглядають заявки на усі спеціальності. Стипендію можуть отримати такі кандидати: не громадяни Китаю; ті, хто має гарне здоров'я; студенти аспірантури зі ступенем магістра і молодші 40 років; студенти магістратури зі ступенем бакалавра і молодші 35 років; студенти бакалаврату з повною середньою освітою і молодші 30 років; студенти мовних курсів з повною середньою освітою і молодші 60 років; вчені зі ступенем магістра і вище і молодші 50 років; ті, хто попередньо не отримував жодних стипендій уряду Китаю. Розмір гранту для студентів аспірантури — \$ 5700 на рік; для студентів магістратури — \$ 4300 на рік; для студентів бакалаврату \$ 2800 на рік. Студенти мовних курсів можуть отримати стипендію \$ 1400 на рік²².

Попри незначну чисельність громади українців в Піднебесній, після Революції Гідності наші співвітчизники почали гуртуватися та спілкуватися разом. Найактивніші та найчисленніші громади сформувалися у Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, Шеньчжені. Вони організовують культурні та благодійні заходи, акції, свята, зустрічі та вечори, створюють освітні та мистецькі проекти, інформаційні ресурси. Один з перших заходів, який згуртував українців Китаю, був ініційований відомим українським дизайнером Анжеолом Лисицею та підтриманий Посольством України в КНР. Так, 20 вересня 2014 р. було організовано флешмоб «Прапор для України» (“Flag for Ukraine”) в Пекіні на території Посольства України в КНР. У заході взяли участь близько 300 людей з понад 10 країн світу, в тому числі багато китайців. Усі вони створили прапор України, переодягнувшись у жовті та блакитні футболки. Оригінальний малюнок для футболок створила ініціатор та ідейний керівник проекту Анжела Лисиця. Усього було виготовлено 450 футболок. Завдяки їх продажу вдалося зібрати понад 60 тис. юанів (майже 10 тис. доларів), які переправили на допомогу пораненим у зоні АТО. Гроші передали до військового шпиталю в Ірпені для протезування. «Першим нашим завданням було зібрати кошти, другим — зібрати українців», — розповіла Анжела Лисиця, додавши, що все вдалося дуже гарно. Посол України в Китаї Олег Дьомін, який також був присутній на заході, подякував усім, хто прийшов для того, щоби підтримати Україну²³.

Лідер українців у місті Гуанчжоу Олександр Каменський, який виїхав до Китаю на початку 2000 років, зазначив, що агресивна політика

²² Українцям пропонують вигідний грант на навчання в Пекіні. Режим доступу: <http://svitua.com.ua/news/201609/647-shokuyuchi-osoblyvosti-kytayu-ukrayinski-emigranty-te>

²³ Українська діаспора в Китаї збирає гроші на АТО. Режим доступу: <http://www.ipukr.com/?p=18011>

²¹ Асоціація українських студентів та випускників китайських університетів. Режим доступу: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>

Кремля щодо України стала поштовхом до гуртування українців у місті. Громади українців стали майданчиком об'єднання співвітчизників і однодумців, інформаційним опором і провідником української культури й української точки зору. У 2016 р. О. Каменський тридцять днів подорожував Китаєм, зустрічався з українцями, з громадами в містах, всюди знаходив підтримку. Хоча до військового конфлікту на сході України ці наміри, переконаний О. Каменський, уявити і втілити було неможливо²⁴.

Власну асоціацію (Українська асоціація Шанхаю), бізнес-клуб, кіноклуб і численні культурні події організували учасники української громади у Шанхаї. На 2016 р. 300 українців зареєстровані як такі, що проживають у китайському мегаполісі Шанхай та околицях, але насправді їх близько 700 осіб, переконана Марина Пилипишина, учасниця української громади в Шанхаї, родом з Кропивницького. Їхня громада активна і складається переважно з молоді. Вони збираються щомісяця на івенти та зустрічі, як-от: культурні заходи, барбекю, благодійні акції тощо²⁵.

У китайського населення, на жаль, сформувалися не просто стереотипи, а ціла міфологія про наших емігрантів. Найпоширенішим переконанням пересічних китайців є те, що «Україна — це Росія», «в Україні немає своєї мови і культури, всі спілкуються російською», «українські дівчата хоча усі красуні, але повніють після одруження вдвічі, а то і втричі». Загалом китайці про нашу країну не знають нічого. Останнім часом слово «Україна» можна почути скрізь і всюди, але винятково у контексті війни. Утім, зусиллями Посольства, пекінського «Українського дому», інших організацій і просто небайдужих активістів ситуація поліпшується. Цікаво, що люди старшого віку дуже непогано знають Україну, щоправда радянську, і завжди зазначають, що історія стосунків України та Китаю завжди проходила без конфліктів, а українці дуже мужній і гостинний народ. Усі чоловіки, які цікавляться футболом, знають Андрія Шевченка і дуже люблять його. Цікаво, що ті китайці, які були і в Україні, і в Росії, як один говорять: у нас більше душевності, доброти і тепла²⁶.

Переважає більшість українців, які виїхали до Китаю в останні роки, працює у сфері викладання

²⁴ Українці більше не «розчиняються» у російській діаспорі — одесит про життя в Китаї. Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/diaspora/_ukrayinci-bilshe-nerozchinyayutsya-u-rosijskij-diaspori-odesit-pro-zhittya-v-kitayi/775721

²⁵ Українці у Шанхаї // Міст. Режим доступу: <http://meest-online.com/interview/ukrajintsi-u-shanhaji/>

²⁶ Як живуть українці у Китаї / Інтернет-газета 20 хвилин. Режим доступу: <https://te.20minut.ua/lyudi/yak-zhivut-ukrayintsi-u-kitayi-10516701.html>

англійської дітям у школах та дитсадках, а також студентам, причому 99 % роблять це нелегально, позиціонуючи себе американцями, британцями, канадцами чи австралійцями, тобто носіями мови. Дуже багато моделей, танцюристів, студентів знімаються у рекламі та в масовках кіно. Звичайно, є і невелика частка бізнесменів. Також українці працюють у сферах мистецтва, культури, спорту, освіти, медицини, на телебаченні, у фінансових компаніях, логістиці, журналістиці, в готельно-ресторанному бізнесі тощо. Разом з тим варто зазначити, престижними в Китаї вважаються фінансовий сектор, банківська справа, інвестиції, страхування, дипломатична служба, робота у великих корпораціях, тобто топ-менеджмент як у державному, так і у приватному секторі, де українців ще мало²⁷.

На початку ХХ ст. Маньчжурія була одним з центрів організації української діаспори, яка формувалася навколо культурних осередків і гуртків, що виникали вздовж Східно-Китайської залізниці. І хоча українське національне життя в Маньчжурії розвивалося нерівномірно, до 1917 р. воно мало винятково культурно-просвітницьку спрямованість і підтримувало національний дух українських переселенців, Далекий Схід як місце компактного проживання українців у 30-ті роки ХХ ст. потрапив у поле зору лідерів ОУН. На їхню думку, активна організаційна діяльність серед українців у діаспорі мала сприяти подальшій розбудові Української держави, тому цей потенціал в Китаї був використаний очільниками ОУН. Але 1948 р. був останній у житті організованого українства в Китаї ХХ ст.

Відродження гуртування українців в Китаї відбулося лише на початку ХХІ ст. Прагнення китайських українців жити повноцінним діаспорним життям позитивно відображається на ставленні китайців як до українців, так і до України загалом. Саме завдяки старанням української спільноти в Китаї сьогодні спостерігається позитивна тенденція щодо появи та поширення відомостей про Україну із першоджерел. До цього інформація надходила у перекладі з російських ЗМІ. Тож китайці з кожним роком проявляють все більше зацікавленості до українців та України.

На жаль, на шляху гуртування українців Китаю постає проблема недостатнього фінансування українською стороною різних культурних, інформаційних, освітніх і економічних проектів та ініціатив. Однак з такими проблемами тут стикаються й інші іноземці. Проте, як показав досвід останніх років, багато питань можна вирішити саме завдяки активному спілкуванню українців між собою, взаємодопомозі та бажанню гуртуватися.

²⁷ Там само.

ДЖЕРЕЛА

1. Асоціація Українських студентів та випускників китайських університетів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>
2. Кухаренко Р. Українці в Китаї [Електронний ресурс] / Р. Кухаренко // Міграція. — Режим доступу : <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-china/>
3. Українці у Шанхаї [Електронний ресурс] // Міст. — Режим доступу : <http://meest-online.com/interview/ukrajintsi-u-shanhaji/>
4. Попок А.А. Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії. — К., 2004. — 245 с.
5. Попок А.А. Китай [Електронний ресурс] / А.А. Попок, В.П. Трощинський // Енциклопедія історії України. Т. 4: Ка–Ком / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. — К. : Наукова думка, 2007. — 528 с.: іл. — Режим доступу : <http://www.history.org.ua/?termin=Kyтай>
6. Посівнич М. Деякі аспекти діяльності організації українських націоналістів на Далекому Сході / М. Посівнич // Український визвольний рух: наук. зб. — Л., 2005. — Збірник 5. — С. 118–130.
7. Посівнич М. Діяльність ОКН на Далекому Сході (1934–1944) [Електронний ресурс] / М. Посівнич. — Режим доступу : <http://azov.org.ua/diyalnist-oun-na-dalekomu-sxodi-1934-1944/>
8. Світ І. Зелена Україна: короткий історичний нарис українського політичного і громадського життя / І. Світ ; видано коштом громадянина Володимира Вольного. — Нью-Йорк — Шангаї : Т. Омельченко, Ю. Тищенко, 1949. — 32 с. (Науково-дослідчий Інститут Зеленої України під керівництвом Івана Світа, ч. 1).
9. Світ І. Український Національний Дім в м. Харбіні: Півтора року життя УНД. 14.11.1933 — 14.6.1935 / І. Світ. — Харбін : Українська Видавнича Спілка, 1936. — 84 с. (Бібліотека газ. «Маньдзурський Вістник», ч. 3).
10. Світ І. Український потенціал в Азії / І. Світ // Українці у вільному світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу: 1894–1954 рр. — Джерзі Ситі, Н.-Дж., 1954 — С. 263–269.
11. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903–1945: Історичний огляд і спостереження / І. Світ. — Нью-Йорк : Українське історичне товариство, 1972. — Мемуаристика, ч. 3. — 372 с.
12. Сенік Я. Іван Світ про українців Далекого Сходу / Я. Сенік // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Вип. 11 / Національний університет «Острозька академія». — Острог, 2008. — С. 357.
13. Трощинський В.П. Українці в світі / В.П. Трощинський, А.А. Шевченко. — К. : Видавничий дім «Альтернатива», 1999. — Т. 15. — 350 с.
14. Українська діаспора в Китаї збирає гроші на АТО [Електронний ресурс]. — 20.09.2014. — Режим доступу : <http://www.ipukr.com/?p=18011>
15. Українці більше не «розчиняються» у російській діаспорі — одесит про життя в Китаї [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://gazeta.ua/articles/diaspora/_ukrayinci-bilshe-ne-rozchinyayutsya-u-rosijskij-diaspori-odesit-pro-zhittya-v-kitayi/775721
16. Українці у Китаї // Офіційна сторінка Посольства України в Китаї [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>
17. Українцям пропонують вигідний грант на навчання в Пекіні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitua.com.ua/news/201609/647-shokuyuchi-osoblyvosti-kytayu-ukrayinski-emigranty-te>
18. Як живуть українці у Китаї / Інтернет-газета 20 хвилин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://te.20minut.ua/lyudi/yak-zhivut-ukrayintsi-u-kitayi-10516701.html>
19. Sweet I. The Problem of Nationalities in Soviet Asia / I. Sweet // *Ukrainian Quarterly*. — New York, 1952. — Vol. IX.

REFERENCES

1. Asotsiatsiia Ukrainykykh studentiv ta vypusknikiv kytais'kykh universytetiv [in Ukrainian]. <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>
2. Kukharenko, R. Ukrainci v Kytai. Vseukrainska informatsiino-analitychna shchomisiachna hazeta «Mihratsiia» [in Ukrainian]. <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-china/>
3. Mist tyzhnevyyk dlia ukrainsiv vsioho svitu Ukrainci u Shankhai [in Ukrainian]. <http://meest-online.com/interview/ukrajintsi-u-shanhaji/>
4. Popok, A. A. (2004). Ukrainci na Dalekomu Skhodi: orhanizatsii, podii, personalii. K., 245 p. [in Ukrainian].
5. Popok, A. A., Troshchynskiy, V. P. (2007). KYTAI. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 4: Ka-Kom / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: V-vo «Naukova dumka», 528 p. [in Ukrainian]. <http://www.history.org.ua/?termin=Kyтай>

6. Posivnych, M. (2005). Deiaki aspekty diialnosti orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv na Dalekomu Skhodi. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh: nauk. Zbirnyk*, 5, pp. 118–130 [in Ukrainian].
7. Posivnych, M. Diialnist OKN na Dalekomu Skhodi (1934–1944) [in Ukrainian]. <http://azov.org.ua/diialnist-oun-na-dalekomu-sxodi-1934-1944/>
8. Svit, I. (1942). *Zelena Ukraina: korotkyi istorychnyi narys ukrainskoho politychnoho i hromadskoho zhyttia*. Vydano koshtom hromadianyna Volodymyra Voznoho. Niu York-Shanghai: T. Omelchenko, Yu. Tyshchenko, 32 p. (Naukovo-doslidchyi Instytut Zelenoi Ukrainy pid kerivnytstvom Ivana Svita, ch. 1). [in Ukrainian].
9. Svit, I. (1936). *Ukrainskyi Natsionalnyi Dim v m. Kharbini: Pivtora roku zhyttia UND. 14.11.1933–14.6.1935*. *Ukrainska Vydavnycha Spilka, Kharbin*. 84 p. (Biblioteka haz. «Mandzhurskyi Vistnyk», ch. 3) [in Ukrainian].
10. Svit, I. (1954). *Ukrainskyi potentsial v Azii. Ukraintsi u vilnomu sviti. Yuvileina knyha Ukrainskoho Narodnoho Soiuzu: 1894–1954 rr. Dzherzi Syti, N.-Dzh.*, pp. 263–269 [in Ukrainian].
11. Svit, I. (1972). *Ukrainsko-yaponski vzaiemyny 1903–1945: Istorychnyi ohliad i sposterezhennia*. Niu-York: *Ukrainske istorychne tovarystvo. Memuarystyka*, Ch. 3, 372 p. [in Ukrainian].
12. Senyk, Ya. (2008). *Ivan Svit pro ukraintsi v Dalekoho Skhodu. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky*, Vyp. 11, Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia», Ostroh. p. 357 [in Ukrainian].
13. Troshchynskiy, V. P., Shevchenko, A. A. (1999). *Ukraintsi v sviti*. K., Vydavnychiy dim «Alternatyva». T. 15, 350 p. [in Ukrainian].
14. *Ukrainska diaspora v Kytai zbyraie hroshi na ATO*. [in Ukrainian]. <http://www.ipukr.com/?p=18011>
15. *Ukraintsi bilsh ne «rozchynaiutsia» u rosiiskii diaspori - odesyt pro zhyttia v Kytai* [in Ukrainian]. https://gazeta.ua/articles/diaspora/_ukrayinci-bilsh-ne-rozchynayutsya-u-rosijskij-diaspori-odesit-pro-zhittya-v-kitayi/775721
16. *Ukraintsi u Kytai. Ofitsiina storinka posolstva Ukrainy v Kytai* [in Ukrainian]. <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/ukrainians-in-cn>
17. *Ukraintsiam proponuiut vykhydnyi hrant na navchannia v Pekini* [in Ukrainian]. <http://svitua.com.ua/news/201609/647-shokuyuchi-osoblyvosti-kytayu-ukrayinski-emigranty-te>
18. *Yak zhyvut ukraintsi u Kytai* [in Ukrainian]. <https://te.20minut.ua/lyudi/yak-zhivut-ukrayintsi-u-kitayi-10516701.html>
19. Sweet, I. (1952). *The Problem of Nationalities in Soviet Asia*. *Ukrainian Quarterly*. New York, Vol. IX.

Galyna Sagan

THE UKRAINIAN DIASPORA IN CHINA: HISTORY AND THE CURRENT TENDENCY OF BECOMING

The article shows the main historical stages of the appearance of Ukrainians in Chinese territories, identifies the reasons for the resettlement of our compatriots to the Far East, disclosed their social and public life in The Celestial Empire, and indicated the factors of re-emigration from China to other countries. Also, disclosed tendency to revive of the Ukrainians Diaspora life in China in the beginning of the 21 century, which at one time ceased to exist after the Second World War.

At the beginning of the 20th century, Manchuria became another center of the Ukrainian Diaspora formation, which was formed around cultural centers and groups that arose along the East China Railway. The Far East, as a place of compact residence of Ukrainians, in the 30s of the 20 century came to the attention of the OUN's leaders. 1948 year was the last in the life of organized Ukrainism in China in the 20 century.

We can talk about the revival of the rallying of Ukrainians in China only at the beginning of the 21st century. The desire of Chinese Ukrainians to live a full-fledged Diaspora life now positively affects the attitude of the Chinese to both Ukrainians and Ukraine as a whole. It is thanks to the efforts of Ukrainian society in China that today there is a positive tendency to appearance and dissemination of information about Ukraine, which comes from primary sources. Before that, everything was in translation from the Russian media. The Chinese with every year show more and more interest in Ukrainians and Ukraine. On the path of rallying the Ukrainians of China, the main problem is the insufficient financing by the Ukrainian side of various cultural, information, educational and economic projects and initiatives. However, other foreigners are faced with the same problems. As the experience of recent years has shown, many issues can be solved precisely thanks to the active communication of Ukrainians among themselves, mutual assistance and the desire to unite.

Key words: *Ukrainians of China, Ukrainian Diaspora in China, Ukrainian immigrants in the Far East.*

Дата надходження статті до редакції: 14.05.2018.